

Ե Ր Ե Ի Ա Կ

ՀԱՆԻԷՍ ՈՒԹՕՐԵՅՅ

23 ՄԱՐՏ 1864

Բ. ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 12

Կը հրատարակուի ախէն ախայ 1. 8. 16 եւ 23 ին :
Ընթանող հրատարակութեան հինը տարեկան 20 Ֆրանկ :
Ստորագրողներէն յետեւն իրենց Կ'ակնին :

Ծանոցողո՛ր համար զար առիթով ինչեւն Ի'ւլայ :
Գործաւ երկարութեան ծախքը առնողին վրայ է :
Ստորագրողներէն յետեւն է ԵՐԵԻԱԿԻ Տղարարը :

ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

ՃԱԳՈՒՄԸ

Դամանակ մը ամէն մարդ այնպէս դիտէր որ իշխանութիւնները իրենց հիմը եւ սկիզբը յԵստուած ունին՝ որ չէ՛ թէ միայն մարդոց , այլ եւ բոլոր արա. բանոց գերազայն տէր եւ իշխան է . եւ ասոր հետեւողութիւն մըն էր իշխանները կամ թագաւորները աշխարհիս քաղաքական եւ բնակչական կառավարութեան մասին²⁶ Եստուծոյ փոխանորդ սեպել : Եստու ալ հետեւողութիւնը այն էր՝ որ աշխարհական իշխանի մը կամ թագաւորի մը չհնազանդողը Եստուծոյ հրամանին դէմ՝ զլուծի վերցուցած՝ քրքէական յանցանոց տէր կշտեպուէր . ուստի եւ ըստ աստուածային օրինաց՝ մահապարտ կը լար : Թա՛ւ քրիստոնեայ եւ թէ՛ հեթանոս՝ ամէն ազգ եւ ամէն թագաւորութիւն այս սկզբունքներու վրայ կը կառավարուէր . եւ այս սկզբանց ամէն տեղ միակերպութիւնը , կամ այսպէս

ըսեմք , կաթողիկէութիւնը , սկզբունքին ճշմարտութեանը մեծ ապացոյց մըն էր , թէ՛ եւ սուրբ գիրքը ասոր յայտնի վկայութիւն չտար :

Ես համաշխարհական վկայութեան վրայ աստուածային պատգամ մը որոշիչ վճիռը տուաւ Պօղոս սրբազան առաքելուն բերնովը . որ Վերոնի դաժան խտուրթներէն սաստիկ նեղեալ հռոմայեցիներուն կը դրէր . « ամենայն անձն որ ընդ իշխանութեամբ է՝ ՚ի հնազանդութեան կացցէ . քանզի ո՛չ ուստիք է իշխանութիւն , եթէ ոչ յԵստուծոյ . եւ որ եւն , » յԵստուծոյ կարգեալ են : Եստուհետեւ որ հակառակ կայ իշխանութեան , Եստուծոյ հրամանին հակառակ կայ . եւ որք հակառակն կան , անձանց հղատաստանս ընդունին : . . . Քի Եստուծոյ պաշտօնեայ է քեզ ՚ի բարիս . տպաւ եթէ չարագործ իցես , յերկիր . զի ոչ եթէ վայրապար անեալ է սուսեր ընդ հմէջ , Եստուծոյ սպասաւոր է » : (Հով . ԺԳ . 1-4) :

Յայտնի է որ ազատասէր մարդիկ ընաւ չեն ախորժիր այնպէս բաներէն որ իրենց ձեռքն ու ընդունի կապէ . ամէն ուղածնին ընել չտայ , եւ խելքերնուն ժրշած ամէն բաճաղներ բերաններէն դուրս վիժել չտայ : Իշխանութիւնն ալ ասանկ է . մարդոց ձեռքին ձեռնակալ եւ ոտքին ոտնակալ եւ ընդունին անձն է . ՚ի հարկէ անոնց ատենի պիտի ըլլար , զայն ալ տկարացնելուն ճարը նայելու էր :

Ըստնց գիտաւորութեանը արդէլը մը կը ընտր
ըլլալ հասարակաց ըմբռնումը . այն բանը որ ամէն
մարդ կ'սէր թէ Ըստուճմէ է , տկարացնելը զըժ-
ուարութիւններ ունէր : Բայց փիլիսոփայները այս
պէս արդէլ քննէր յաղթելու քաջ են . հասարակաց
ըմբռնմանն անունը նախադասութիւն է . եւ նոյնը բռն-
նողները նախադասութիւնը գործածուն պէս ամէն բան կը
ըմբռնար իրենց կարծեօքը : Ատրը կ'ըլլէին մէկ գը-
թութիւն մը կը կարիւրէին . եւ հիմայ լուսաւորեալ
խելացի մարդիկ ամէնն ալ այսպէս կը քննէ , եւ ասոր
հակառակ գրութիւնը հին եւ փուտ կանուանեն՝ տա-
սըն եւ ութնորդ կամ տասն եւ ինննորդ գարուն
խելքին եւ յառաջագիմութեանը չփայլէր ըսելով նո-
րասէր երիտասարդներուն կը կը լսեցնեն . որ հասա-
րակաց առաջը գիտուն եւ յառաջագէտ երեւնալ
կուզին : (Թէ՛ այս երիտասարդները եւ թէ՛ ասոնք
հրապուրող եւ գլխէ հանդիսը՝ իրենց հետեւած
կամ հնարած նոր գրութեան անյարմարութիւնը չեն
տեսներ , կամ չտեսնելու կը զարնեն . եւ ցուցնելու
հոգը ուրիշներուն կը ձգեն :

Ըստ Ծամբան բըռնեցին իշխանութեան ծագումը
որ տեղաց ըլլալը բացատրելու համար . Ըստուճմէ է
ըսելը միջին եւ ազիտութեան դարերուն դիւտն է
ըսին . եւ համոզել ուզեցին որ՝ մարդիկ բնապէս ա-
մէն բանի կողմանէ հաւատար իրաւունք ունենալով
մէկը ուրիշին վրայ տ'ընելու իրաւունք չունենար , իշ-
խանութիւնը ամէն մարդոց ձեռքը կը լայ . որ նոյնը
խնքնին չլքնալ գործադրելուն համար իրենց կող-
մէն մէկը կընտրեն . իրենց իշխանութիւնը անոր կը
յանձնեն , եւ այս է կըսեն իշխանութեան ծագումը :
Ըսել կըլլայ որ՝ իշխանութիւն վարող մարդը հասա-
րակութեան մէկ երեսփոխանն է . եւ հասարակու-
թիւնը նոյն իշխանութեան բնիկ տէրն է . այսօր մէ-
կը իրեն երեսփոխան կընեն . իշխանութեան կը հասցը-
նէ , որ մըն ալ՝ երբ որ ուզէ նէ , կ'ըլլէ այն իշխա-
նութիւնը անոր ձեռքէն կառնէ ուրիշի մը կուտայ :
Հետեւաբար , երբ մէկ ազգ մը կամ հասարակու-
թիւն մը իր իշխանին կամ թագաւորին դէմ օտը ել-
լէ եւ ըսէ թէ՛ բաւական է որ այնքան ատեն իշխա-
նութիւն վարեցիր . հիմայ մեր քեզի տաւած իշխա-
նութիւնը մեզի դարձուր , եւ դուն մեզնէ իշխանու-
թիւն առնելէդ առաջ ի՞նչ էիր նէ նոյն վեճակը դար-
ձիր , եւ երբ իշխանը ասոնց հրամանը լսելուն պէս
չհնազանդի , թագաւորութիւնը չձգէ եւ ստակական
մարդոց կարգ չանցնի նէ՛ չէ՛ թէ անոր դէմ գլուխ
քաշող հասարակութիւնը ապստամբ եւ բուռն զօրու-
թեամբ զսպելու եւ պատժելու կը լան , այլ իշխա-
նը կամ թագաւորը :

Ըստ Երեւոյ գրութիւններուն նոյն խի բացատրու-
թիւնը հերքումն է . բայց ԹԲ դարուն փիլիսո-

փայները այս գրութեանս յարգ եւ ուժ տուին , եւ
ապստամբութիւնը քրեական եւ զլսադարտութեան
յանցանքներուն կարգէն չնկեցին . ապստամբիլը ժո-
ղովրդեան կամ հասարակութեան իրաւունք մը ճանչ-
ցան . եւ որովհետեւ իրենց գրութեանը ամէնէն ա-
ւելի յարմար կուգար հասարակապետութիւնը , ուս-
տի մտքերին գրածուն մէկն ալ բոլոր աշխարհի մէ-
ջէն թագաւորութիւնները վերցնել եւ հասարակա-
պետութեան փոխել էր : Անոր համար այս նոր օրի-
նակ փիլիսոփայական գրութեան հետեւողները հա-
սարակապետական ալ ըսուեցան :

Բայց տեսնենք թէ յիրաւի քաղաքական իշխա-
նութեան աղբիւրը հասարակութեան կամ ազգին վը-
րայ է արդեօք , կամ թէ ԹԲ դարուն օրինադէտ
փիլիսոփայներուն կարծիքը անիրաւ է : Եւ վերջին-
ներուն կարծեաց ստույթիւնը հասկընալու համար
թիւթեւ խորհրդածութիւն մը բաւական է : Իշխանու-
թիւնը եապէս ժողովրդոց վերաբերելու համար պէտք
է՝ որ այն բանը որով խել մը մարդիկ մէկ տեղ դա-
լով մէկ ազգ մը եւ մէկ ժողովուրդ մը կըլլան ,
կամ սապէս ըսենք , ազգի մը եւ ժողովուրդի մը
բաղկացնող բանը ի՞նչ որ է նէ՛ մարդոցմէն կախում
ունենայ , մարդիկ իրենը զիրենք ժողովուրդ կամ ազգ
մը ըրած ըլլան մէկ բնական օրէնքի մը չհնազանդած ,
եւ միայն իրենց կամքին հետեւելով : Բայց բանը ա-
սանկ չէ :

Քաղաքական ընկերութեան հիմը եւ կազմակեր-
պողը եւ ուղղիչը բնական իրաւունքն է , որ բնու-
թեան հեղինակին եւ արարչին իշխանութեան տակն
է . ուրեմն՝ մարդոց ընկերականութեան հիմն ու աղ-
բիւրը նոյն խնքն Ըստուճմէ է . եւ մարդս ի բնէ ըն-
կերական կենդանի ստեղծուած չլլար նէ՛ իր մէջը
կազմակերպեալ ընկերութիւն եւ ընկերական օրէնքներ
եւ կանոններ գտնուէին անհնար էր : Սեղանները եւ
մրջիւնները ընկերութեամբ ապրելու հանդամանք եւ
յատկութիւն ունին ի բնէ , եւ իրենց ընկերութեա-
նը մէջ ունեցած կարգաւորութիւնները գնողը եւ հա-
տատողը իրենք չեն : Սորդս ընկերական ընտրն Ըստ-
ուճմէ . ուրեմն՝ անոր ընկերական օրէնք տուողն ալ
Ըստուճմէ է , անոր գերադոյն տէրն ու կառավարողն
ալ Ըստուճմէ է :

Հարաւորապէս

ԲՐԻՏԱՆԻ ՏԵՆԻՍ ՄԵՐՈՑ ԶԱՐԴԻՑԵԱՆ

ՃԸՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երեսնամեակի մասին 83:

Քրիստոսի յարութեան ճմարտութիւնը
կապացուցէին ձառնիլ ուրիշ բաներուն
հետ հարկաւ կապուած ըլլալէն. որոց
ճմարտութիւնը անասականութիւն է. բայց
առանց անոր ալ չեն կրնար մէկնուիլ:

Յարութեան ճմարտութիւնը ուրիշ ան-
հասկանալի դէպքերու հետ անանկ կապուած է, որ
ասկէց զատուածնուն պէս ճմարտամասութիւնն
կը կորսնցընեն, եւ պատճառն հակասութիւններ
եւ անսկզբութիւններ կը պարունակեն:

Մտաւոր անհասկանալի բանն այն է, որ քրի-
ստոնէութեան հաստատութիւնը ոչ այլքան նոյն իսկ
Յիսուսի Քրիստոսի ալ անոր առաքելներուն գոր-
ծըն է: Երբ թէ որ Յիսուս յարութիւն չառաւնէ
անհնար է հասկնալ թէ ի՞նչպէս այն առաքելներ-
ը անոր սկսած գործը շարունակելու եւ գլուխ հա-
նելու ձեռնամուխ եղան: Սէկ մը անհասար որո-
շէ ինքն իրեն թէ ի՞նչ որպիսութիւն պիտի տայ
առաքելներուն: Եպոշ կրօնամոլներ պիտի սնայէ,
որ իրենց վարդապետին զիւրեր խախտեալ ջնորք-
ները պարզմտութեամբ ուրիշներուն քարոզելու ելած
ըլլան: Եւս կարծիքս յարութեամբը կըլուծուի եւ
կ'ընչանայ, որուն զիւրեր վկայ ըլլալ կը դաւանին:
Սինչեւ այս կէտս ըսներ թէ խաբուած ըլլան.
բայց անկէց ետքը նոյն իսկ իրենք ուրիշները խա-
բուեալ եղած կըլլան, ուստի ալ անկէց ետքը չկր-
նար կրօնամոլ եւ անկեղծ ըստիլ անոնց: Պիտի
փորձեն արդեօք անոնք մեղի իրրեւ ճարտարամիտ
խաբդախ խաբեալները ցուցնել, որ իրենց վարդա-

պետին ծրարած առաջադրութիւնն ընդունած, եւ
նոյնը զիւրի հանելը վրանին առած ըլլան, իրենց
կենացը յարտի վտանգովը: Բայց խաբեալ մար-
դիկ սովորութիւն չունին իրենց խաբեական զըրու-
թեանը հետ մեակի մը յարութիւն առնելն ալ
կարկրտելու. որով ամէն բան մէկ կէտի մը քննու-
թեան հետ կապուած կը գտնուի. եւ այն ալ սուտ
ըլլայ նէ՛ ամէն կողմէն ստուծիւնը կերելի:

Երկրորդ բանը որ առաջինէն քիչ անհասկա-
կելի չէ, այն է՝ որ քրիստոնէական եկեղեցւոյ ըս-
կըզմաւորութիւնը Երուսաղէմի մէջ եղաւ Քրիստո-
սի մահուանէն միայն երկու ամիս մը ետքը: Պետ-
րոսի առաջին քարոզութիւնովը Երեք հազար հոգի
քրիստոնէայ եղան. քանի մի օրուան մէջ ասոնց
համարքը ութը հազարի ելաւ: Հալածանքին երե-
սէն առաքելներուն ցրուելու ստիպուիլը հաւատքին
սերմը քիչոր մօտաւոր երկիրները տարաւ: Ս'ի կըր-
նայ մեկնել ինծի այս յանկարծական յուզմունքը եւ
յեղափոխութիւնը, որ հազարաւոր հրեայներ շա-
տեց իրենց նախապաշարմունքներէն եւ սովորութիւն-
ներէն եւ բոլոր շահերէն. անանկ մարդու մը եր-
կրպագութիւն նախաճառելու համար որուն երկու
աւազանքով մէջ խաշի մը վրայ մեռնիլը աչքովին
տեսած էին: Առաքելները այն մարդուն համար
ըսին թէ յարութիւն առաւ. բայց առաքելները
իրենց հակառակորդներ ունեցան: ուստի ասանկ ար-
տաքոյ կորդի բանի մը վրայ խօսքերսին հաւատա-
նուելու չէր: Ի հարկէ խնամանին ապացոյց ալ ունէր.
եւ թէ որ սուտ էր ըսածին նէ՛ ի՞նչ ապացոյցով
կրնային հաստատել, երբ ամէն բան անոնց վրեժ-
յոթնեանը դէմ էր. իշխանութիւնն ալ, կ'օնքն ալ,
շահն ալ, կիրքն ալ:

Որքան կուգես նէ մեծցուր ուսմին զիւրահաւա-
նութիւնը, ասանկ խաբեալ յուսնեան եւ ասանկ յա-
ղաւածոյ մէկ ուրիշ օրինակ մըն ալ գտնելիք չու-
նիս: Ամէկ սկան մարդ կարծիքներուն հ'ը եւ հաս-
տարանը կըլլան առաջաց մաքրիւնուն մէջ տեղաւոր-
ուած սուտ կարծիքները եւ կիրքերը, եւ մարդու-
թեան ազդեցութիւնը: Հոռուութեամբ յանկարծ անե-
րեսով կըլլայ. ծերակոյտը համբաւ կը հանէ որ
աստուածները մէկ մըրիկի մը մէջ անկեայ վեր վեր-
ցուցին. տխուր եւ անտխաղաշտ ժողովուրդ մը իր
ամէն գաղափարներուն համեմատ եկած աւատուելի
մը զիւրաւ հաւատաց: Բայց նոյն ուսմին ժողովուրդը
կը հաւատար արդեօք, թէ որ քանի մի անմահօթ
մարդիկ իրենց օրէնքներուն եւ կրօնքին թշնամի
մէկի մը համար ըսեն թէ Եստուած եղաւ:

Ասկէց կը ծագէ երրորդ կէտը որուն ստուգու-
թիւնը առաջին երկու կէտէն վար չմար. եւ է այս:
Առաքելները երբ աղէմջիներուն չէին ըսեր թէ,

Յիսուսի յարութիւն առնելուն՝ մեր վկայութեանը վստահ ըլլալով հաւատացէ՛ք, այլ կըսէին. յարուցելոյն Յիսուսի անուշովը ձեր աչքին առաջը գործած հրաշքներնուս նայելով անոր յարութիւն առնելուն հաւատացէ՛ք: Պէնտ առաջ քրիստոնէութեան դարձող հրեայներուն հաւատալուն պատճառը յայտնի մէկ բան մըն էր. որուն ճշմարտութեանը հետ հարկաւոր կապակցութիւն ունի Վրիստոսի տեսան մերոյ յարութեան ճշմարտութիւնը: Ընոնց համար լոշորը կը վերածէր իրենց աչքովը տեսած բանի մը ճշմարիտ ըլլալը քննելու: Ա՛հ ի՞նչ կըմնայ հետազոտել թէ արդեօք առաքեալներուն պատմածներուն ճշմարտութեանը համադրեցա՞ն, եւ թէ՛ անոնց վրայ ըրած դատողութիւննին մեզ ալ կը պարտաւորէ՞ նոյն պատմածնին ընդունելու:

Իայց կըսեն. ինչո՞ւ համար Վրիստոսի յարութիւն առնելէն ետքը բահանայներուն եւ փարիսեցիներուն եւ բոլոր երուսաղէմացիներուն չերեցաւ, որոնք անոր մահը տեսեր էին: Ա՛հ հաւատարկաց ծանօթ ըլլալով, ինչո՞ւ համար յարութիւն առնելուն իր աշակերտներէն զատ վկայ չունի:

Արժնայի պատասխանել, թէ ամբողջ ազգը, զոր կը ներկայացընէին իր քահանայները եւ օրինաց հըմուտ անձերը եւ իշխանները, Յիսուսի Վրիստոսի մահուանէն երեք օր ետքը անոր գերեզմանին պարագայ դռնուիլը մտաց յանկուցիչ փաստ մը ունէին Վրիստոսի յարութիւն առնելուն: Արժնայի ասոր վերայ աւելցընել առաքեալներուն վկայութիւնն ալ. որուն հաստատութիւն էին գերբնական գործքերը. աւստնք ուրիշ համոզիչ եւ անոր համար բաւական ապացոյցներ էին: Իայց ես աւելի անդին կերթամ. եւ կըսեմ, որ առաքեալները իրենց հրաշքովը այս գլխաւոր գործը երեւան կը հանէին եւ հասարակութեան կը ծանուցանէին, եւ ըստ իմիք բոլոր ազգին աչքին առաջը կը ներկայացընէին: Այս յիշատակէ՞ մի որ քանի որ առաքեալները Յիսուսի Վրիստոսի անունովը եւ անկէջ ընդունած զօրութիւնովն՝ անոնց պատմութեանը մէջ կարգացուած հրաշքներուն մէկը կամ մէկալը գործած ատեննին նոյն ինքն Յիսուսի Վրիստոսի հրեայներուն երեւած կըլար, Ահա նախկին եւ հրէից ժողովուրդը անիկայ յարութեանէն ետքը չըտեսան. բայց առաքեալներուն հրաշքէն՝ որ իրենց ղապարանքներուն անմիջապէս վերադարձեանը համոզեւր էր, չտեսա՞ն եւ չիմացա՞ն արդեօք անոր յարութեան ճշմարտութիւնը: Այս ասանկ յայտնի եւ վաւերական ապացոյցներու չհամոզուող մարդիկ Յիսուս Վրիստոս յարութիւն առնելէն ետքը աչքովնին տեսնէին նէ՛ ինչէն՝ զիտնաք որ պիտի համոզուէին: Այս կը կարծէք որ հրէից ազգը ամէնը մէկէն միաբան վկայէին նէ՛ մեր հիմապուան

անհաւատներուն բերանը գոցելու կարող պիտի ըլլային, Պիտի չըսէի՞ն արդեօք թէ Վրիստոս յարութիւն առնելէն ետքը պէ՞տք էր որ բոլոր աշխարհ անձամբ պըտըտեր: Պիտի չուզէի՞ն արդեօք որ իրենք ալ անիկայ աչքովնին տեսնեն: Ահաւատալ մարերնին գնող մարդիկ համոզելու ապացոյցը ո՞ր կըզըտնուի: Բնատարանական պատմութիւնը՝ անկեղծ մարդոց օգտելու չափ հաւատալիութեան պատճառներ ունի. եւ մէկ կուսակցութեան մը երեւակայութիւնովը եւ ուրիշ հրաշքներ ուղեւորով՝ որոց դէմ ալ ըսելիք մը կը զըտնէ, անոր ճշմարտութիւնը չըխախտիր:

Հարունայի

ԵՆԿԼԻՔԸ ԵՎԵՂԵՑԻՈՅ

ԶԻԶՈՂ ՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրվար ամսոյն մէջ երեւցած գաղղեական մէկ երկու լրագիր՝ հետեւեալը կը պատմեն:

Ընգրիայի Լէբիւր քաղաքի՝ սրբոյն Ղաւթի անուամբ կառուցեալ բարձրագոյն ուսմանց վարժարանին (քօլէժ) երբայական լեզուի դասատու եկեղեցական մը, Իօլէնա Ուիլքըմս անուն, իր գրածներուն մէկին մէջ ըսեր է. «աստուա», «ծաշունչը բարեպաշտ խելքի մը արտայայտութիւն է. ուստի ազատ մարդ (կամ ազատութեամբ) կարգացուելու է», եւ ասկէջ վատ, նոյն սուրբ գրքին համար կըսէ թէ, «ժողովոյն գըրի առնուած ձայնն է», խօսուածքը քիչ մը չլիթ եւ տարաւա՛մ ալ է նէ, որովհետեւ ինչ ժողովոյ ձայն ըլլալը չըսէր, բայց այսու ամենայնիւ հեղինակին միտքը յայտնի կիկացուի. սուրբ գիրքը պարզապէս խօսուած խօսքը չէ՛ ըսել կուզէ. եւ երբ այս խօսքիս համար դատաստանի քաշուեցաւ նէ՛ ինչպէս որ քիչ մը վարը պիտի ըսենք, ատենակալ եպիսկոպոսները այսպէս հասկըցան:

Ա՛հ ուրիշ եկեղեցական մատենագիր մը, Հընդիսկընսհայր գաւառի Արեւիկ Սգաւըն քաղաքին ամբողջալը Հէնրի Պրիսկով Ուիլքըմս գրած էր որ՝ հանդերձեալ կենտոց մէջ եւ վեր-

ջին դատաստանէն ետքը ,,չարերը կըրնան վերա-
,,նորոգել, եւ մեծ ու պղտիկ կըրնան վերջապէս
,,տիեզերաց հօրը ծոցը ապաստանարան մը գրա-
,,նել,, : Հայտնի է որ ասիկայ ալ բացայայտ
խօսքով՝ յաւիտենական դատապարտութեան եւ
անվախճան տանջանաց վարդապետութիւնը ու-
րանալ է, որն որ անկիւքան եկեղեցին կընդու-
նի եւ իր հաւատոյ վարդապետութեան երեսուն
եւ ինն յօդուածներուն մէջ անցուցած է :

Այս մոլորական խօսքերնուն համար ամբաս-
տանութիւն եղաւ : Եպիսկոպոսները ժողով մը
ըրին, որուն նախագահ եղաւ Վ. ինգիւն Եպիս-
կոպոսը : Այս ժողովը ասոնց երկուքն ալ 'ի բան
հաւատոյ յանցաւոր՝ եւ խօսածնին մոլորական
գտնելով պատիժ գրաւ վրանին, որ մինչեւ տա-
րի մը եկեղեցական պաշտօն չվարեն, եւ նոյն
պաշտօնին համար առնելու թոշակներէն ալ այն-
քան ժամանակ զրկուին : Հաստուկ պատուէր ե-
ղաւ որ մէկ մըն ալ այնպէս բան չխօսին եւ չը-
գրեն : Եւ դատաստանական ատենին ծախքն
ալ վճարելու դատապարտուեցան :

Ասոնք այս վճռոյս չհնազանդեցան : Եւ անգ-
ղոյ թագուհւոյն մասնաւոր առանձին խորհրդա-
կան ատենին բողոք ընելով՝ իրենց համար եղած
ամբաստանութիւնը դատելը այն ատենին թողու-
ցին : Թագուհւոյն խորհրդական առանձին ատ-
ենը բաղկացնողներն են եօթն հոգի, տէրու-
թեան մեծ դիւանագիրքին, որ նախագահ կըլլայ,
եւ աշխարհական մըն է : Վէնգըրպրիի արքեպիս-
կոպոսը : Նօրքի արքեպիսկոպոսը : Վօնարայի ե-
պիսկոպոսը : Եւ քարլամէնդի քարձրագոյն սեն-
եակի գլխաւոր իրաւաբաններէն երեք հոգի :

Այս ատենը եղած ամբաստանութիւնները
'մտիկ ընելէն՝ եւ Եպիսկոպոսներուն ժողովքին
տուած վճռոյն տեղեկանալէն ետքը ըսաւ : 'Ենք
այս երկու վարդապետներուն ինչ եւ իցէ կար-
ծիքը արդարացնելու դիտաւորութիւն չունինք,
միայն այն կարծիքներուն հրատարակման պակա-
տաւոր հանգամանացը վրայ որոշում պիտի ը-
նեմք : Այլ կանոններուն մէջ, եւ ո՛չ անկիւքան
եկեղեցւոյ դաւանութեան յօդուածներուն մէջ
պատժական օրէնք մը չկայ այն եկեղեցականին
դէմ, որ ըսէ թէ վերին դատաստանին օրը դա-
տապարտեալ մեղաւորները փրկութեան կըրնան
հասնիլ, որովհետեւ ասանկներուն թողութիւն
գտնելու յոյսը աստուածային ողորմութեան կը
պատշաճի, եւ անոր կամացը հախառակ չէ : 'Այն-
պէս՝ անկիւքան եկեղեցւոյ պաշտօնեայ մը կըրնայ
սուրբ գրոց աստուածաշունչ ըլլալուն կամ չըլ-
լալուն վրայ խնդիր յարուցանել : Եւ հաստատ-

տել ալ որ մեռնող Պուռնէնը քրիստոնեայ
էր* :

Այս խորհրդածութիւններովս՝ այս գերագոյն
ատենը եպիսկոպոսներու ժողովոյն վարդապե-
տական վճիռը ջնջեց : Միայն դրամական վճիռը
հաստատեց : Դատաստանին ծախքը տալը անոնց
վրայ ձգելով, որ անգլիական՝ եւ ընդհանրապէս
բոլոր եւրոպական օրինաց նայելով հակասական
է : որովհետեւ դատաստանական ծախքը տալը
յանցաւորին կիյնայ : Ասոնք յանցաւոր չեն ե-
ղեր : ուրեմն ծախքն ալ վճարելու պարտական
չէին :

Հիմայ անկիւքան եկեղեցւոյ այս գերագոյն
ատենին վճռոյն նայելով՝ սուրբ գիրքը Աստուծոյ
խօսքը կը պարունակէ ըսելը եւ մեղաւորաց պա-
տիժը յաւիտենական է ըսելը հաւատոյ յօդուած
չեն եղեր : Այս երկրորդը առաջինէն կը հետեւի :

ԽՂԺԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Վէր. ՏԵ՝ Ե՛՛ 84 :

Խղձին ըստ էնիւն եւ ներքսպէս բռնաբարելի
ըլլալը դիւրութիւն մը կուտայ նոյն խիղճը ուրիշ
տեսակ բռնաբարութեամբ մը կրից բռնաբարու-
թենէն ազատելու : Կրից գերի ըլլալու վիճակէն
հանելով իր բնիկ ազատութիւնը ձեռք բերել
տալու : Այս ազատարար պաշտօնը՝ բնութեան
արարիչը իր փրկագործ մարդեղութեան ժամանա-
կը քահանայներուն տուաւ : որոց գործն է խիղ-
ճը կիրքերուն թելադրութենէն տղատել հոգեւոր
յորդորներով եւ խրատներով անիկայ արթն-
ցնելով եւ անոր քաջալերութիւն տալով : Եւ

* Պուռնէն՝ բրուսիացի ազնուական մըն էր : Եւ
այս խօսքէն կերեւի թէ խուրը գրոց աստուածա-
շունչ ըլլալը չէր ընդունել, որով քրիստոնէութե-
նէն գուրս մնացած կըլլար : Չեմ գիտեր թէ
այս Պուռնէնը նոյն ա՞նձն է որ ասիկց քանի մի
տարի առաջ Բրուսիայի տէրութեան կողմէն Անգ-
ղիա դեսպան գնաց, կամ թէ անոր ազգականներէն
է մի :

Թէ որ կիրքերուն յափշտակուեր է մարդ՝ եւ իր խղճին դէմ՝ քան մը բեր է նե՝ որ է նոյն իսկ Ռոբէ ըստածը, անոր թողութիւն տալով։ Եւ թէ ումեք թողութեան զմեզ թողեալ ինչ նոցա։ (Մատթ. 1. 23)։ Որով արժեքնած խղճմանքին տալու տաքնապէն ալ կազմաւոր է։ Եւ այս է որ ճշմարտութիւնն՝ զմարդ ազատ կրնէ, քանի որ մեղք գործողը մեղաց ծառայ կը լայ։

Անհատաբարութիւնը եւ մարդ Հաւատքն ալ մեղք է։ Բայց ասիկայ շատ անգամ ակամայ՝ եւ տգիտութեան պատու կը լայ։ Եւ անհատաբարութեան կամ մարդ Հաւատքի մէջ ծնած մէկ մարդու մը խիղճը իրեն կը թելադրէ՝ երբեք այն Հաւատքէն չհեռանալ, եւ անոր Համար զինքը տրգաւաղներու պատճառարանութիւններ ալ կը հընարէ։ Այս դէպքիս մէջ ալ խիղճը բռնաբարութենէն ազատ չէ։ Ներքին անդգալի բռնաբարիչ մը ունի, նախապաշարման ըստածը, որ իր այս երկու յատկութիւնովը, այսինքն՝ ներքին եւ անդգալի ըլլալովը, աւելի ժանտ բռնաւոր է, քան թէ կիւքը, որ թէպէտ ներքին է, բայց անդգալի չէ։ Այս ժանտին բռնաբարութենէն խիղճը ազատուն ալ տեսական ճշմարտութեան կամ որ նոյն է՝ ուղիղ Հաւատք քարոզութիւնը կը լայ։ Որուն ճշմարտութեան ապացոյցները միտքը Համոզելով՝ նախապաշարման ծանր լուծը խղճին վրայէն թօթափել կուտան եւ ասով խղճի վրայ տեսակ մը ներքին բռնաբարութիւն իր գործ գնելով՝ անոր ճշմարտ ազատարարը կը լան։

Խիղճը այս ներքին բռնաբարիչներէն ազատելը աստուածային շնորհալը յատուկ է, որ մարդոյս չէ թէ միայն մարմնոյն, եւլ եւ հոգւոյն եւ անոր բոլոր կարողութեանցն ու դժուարեանցը արարիչը եւ շնորհատուն ըլլալով՝ գերազանց իշխանութիւն ունի անոնց վրայ մեզի չհասկըցուելու կերպով, որ մարդոց ազատութեանը եւ անձնայատկութեանը չղրպչելով՝ անոնց սիրտը իր ուղած կողմը կը դարձունէ։ Աստուած իր շնորհաց մատակարարութեամբ միշտորդ բքաւ առաքեալներ, եւ անոնց յաջորդող եկեղեցւոյ Հովիւները, խղճին ազատութիւնը ներքտապէս բռնաբարելու իշխանութիւնն ալ անոնց տալով։ Ընդմարտութիւնը քարոզելու նախապաշարման դերութենէն ազատել ապրապրեց։ Երբ ըստ «գնոցէք այսուհետեւ, աշակերտեցէք զամենայն Հիմնաւոր մկրտեցէք, պնտա յանուն Հոր եւ որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ»։ Այսին պատուէր կըցուցնէ որ աշակերտեցէք բաւը Հաւատքի ճշմարտութիւնները սովորեցնելու կը վերաբերի։ Արեւ

ծառայութենէն ալ ազատել ապրապրեց ըսելով։ «ուսուցէք նոցա պահել զամենայն զոր ինչ պատւիրեցի ձեզ»։ (Մատթ. 1. 19, 20)։

Իսկ խղճի ազատութեան վրայ արեւմտին բռնութիւնն քանեցնելու ոչ պատուէր մը կայ տուրք աւետարանէն, եւ ոչ օրինակ մը կայ առաքեալներէն կամ տուրք հայրերէն։ Այս տեսակ ատեն ի բռնութիւնն քանեցնող կը գտնեմք Հին Ժամանակները՝ կուսակցութեան կայսրերը, եւ ետքի Ժամանակներն ալ՝ նոր հնարած մարդ Հաւատք յարեալ եւ անոր ծաւալմանը ջանադիր Հերետիկոս իշխանները։ Աղղախառ իշխանաց եւ թագաւորաց մէջ ալ հերետիկոսներու կամ անհատաներու դէմ՝ բռնացողներ ելան ինչպէս որ եղան թոնդրակեցի աղանդաւորներուն դէմ հայոց քանի մի հայրապետները եւ իշխանները, եւ արեւմտեան եկեղեցւոյ մէջ՝ ուսմայ հայրապետները եւ իշխանները, վասն զի նոյն թոնդրակեցիներն էին որ ետքը արեւմտեան տարածուեցան եւ աշխարհ կամ արիկեանք ըսուեցան։ Բայց ասոնց դէմ եւլած հալածումը՝ անոնց չար գործքերը եւ հանած կերերնին խափանելու համար էր։ Եւ թէ խիղճերնին բռնաբարելու համար։ Այսպիսի դէպքերու մէջ խղճի բռնաբարութիւնն ալ կը լայ, բայց գործոյն հաճախներէն հետեւողդ է։ Եւ անիկ վեճում մը կը համարուի, թէպէտ անխորշել, քան թէ իրաւունք։

ԺԱՐՔԱՆ ԳԼԽ

Ժաբմէն՝ եղբարցն երգերուն շնորհիւ չուտ մը բնացաւ։ միւսները գինարուքով կէս գիշերը անցունին։

Եւ տեւեալ առաւօտ մեր երիտասարդը զինքը խոռոչ մտածմունքները պանդոկապետին րացաւ։ Պարոն Ժերսան մտածով զանկայ ընկալաւ պատուարժան գինեպանի մը ձգէս, որն որ իւր արճեստն էր։ Յոգնիս ամիսը կէս կը լար կոր։ որմնագրաց տօներուն ատենը կը մտնէնար։

— Պարոնիկս, ըսաւ անոր. անտարակոյս կրնաս լոյսը ձանչել, թէ որ չորս կէտերը լմնցնես, որոց առաջինն է տարիքը։

— Եւ քանի տարուան ըլլալու է. հարցուց Ժաբմէն։

— Բասն եւ մէկ։

— Ուստի համբերելու եմ. գեռ տասն եւ ինն տարեկան չի կամ:

— Եւրդ բան մ'ըսել չէ, պատասխանեց պանդոկապետը. զքեզ իբր լուրջօ կը ներկայացընեմ:

— Ի ուրիշին ինչ է:

— Հա. պղտիկ գայլ ըսելու պէս է. որմնադրի տղայ կը նշանակէ: (Գինեպանը ձիւղ Լուսին բաշը կ'աւաղաղէր, որ որմնադրաց տղոցը կը սեն, եւ որ ստուգիւ հիւսիսակողման հին լեզուի մը մէջ կը գտնուի:) Կայլաճագը, շարունակեց, ուրիշ աղատութիւններէ կատ տասն եւ ութ տարեկան եղած ատեն ընդունուելու արտօնութիւնն ունի. կան ժողովարաններ ալ՝ որ մինչեւ տասն եւ չորս տարեկան ներս կ'առնուին: Պարոնիկս. հայրդ Փրանմասօն է:

— Ո՛հ. Լուսինա՛ իմ. ո՛րչափ հեռու բան: Ինչու՞նէի քով պարկեշտ վարձակալ մըն է: Փրանմասոններն իւր առջին բանադրուած եւ կախարդանքինը սեպուած են:

— Հա. հա. հա. պոռաց պանդոկապետը. մենք անանկ լաւ մարդիկ ենք, որ չարերուն հետ դործ չ'ունենանք: Պարոնիկս. Փրանմասոնները եղբայր են: Եթէ անոնցմէ ըլլաս, եւ ճամբորդութեանդ ատեն ստալի պսիսի, ժողովարանին կ'երթաս, նշաններով ինք զինքդ կը ճանչընես, նշանաբանը կ'ըսես, այն ատեն՝ հոն գտնուած եղբայրները, քսակդ կը լեցընեն: Ի՞նչ որ վէճ մ'ունենաս, Փրանմասոններուն մէջ մենամարտութիւնն արգելեալ է. գործը ծանուցածիդ պէս, հակառակորդդ զէնքերը ձգել կը հարկադրի:

— Եւրդ ինչ աղէկ բան է. ըսաւ Եւրդմէն յափըշտակուելով. յոգսս կամայ Փրանմասոն կ'ըլլայի, եթէ կարելի ըլլար:

— Արեւն, պարոնիկս, կ'ըսեմք որ գայլաճագ ես. ասորը վրայ եւ ոչ մէկը կը տարակուսի:

Հետամուտներէն պահանջուած երկրորդ պայմանն է բարի վարք, եւ յանձնառութեանց հաւատարմութիւն: Եւրդ հոգ չ'է. ես քու դաստիարակըդ կ'ըլլամ, ուստի եւ քեզի համար պատասխանատու:

Երրորդագէս, սրտոտ ըլլալու է. ընդունելութեան փորձերը խաղ չ'են: Սակայն, եթէ իբրեւ գայլաճագ (Լուսին) ընդունուիս, միայն բարոյական փորձերը կը կրես, որ ամէն ժամանակ դիւրին է:

Արեւագէս չորրորդ պայմանը, որ անշուշտ քիչ կարեւորը չ'է, ստակին բանն է. Պարկեշտմարդիկը զքեզ կ'ընդունին. բայց անոնք գործէն արգելել եւ փոխարէն քիչ մը բան չտալ ալ չ'ըլլար: Ասալ պէտք է որ որմնադրաց խնջոյքներուն օգուտը:

Թեանցը վարժուիս. եւ իրաւացի է որ ծախքը տաս:

Եւրդմէն Գլխին աւելի մտածել տուաւ այս վերջին կտորը. Ստակը համրանքով էր: Խելքը աղէկ կը հասնէր որ իւր պանդոկապետին պէս բըթամիտներու հետ խնջոյք ընելը, խնայութեամբ պահած ստակը կորստեցընել է. ուստի ըսաւ:

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԵՐԿՈՒՑ ԱՇԽԱՏԱՅ

Եւրդ գաղղիներէն պարբերականը՝ որ Ուլիսէսի Դոնա կըսուի, մեծ յարգ ունէր ասկէց առաջ: Փարիզու ճեմարանի ընկերներէն մէկը՝ տիւր Գրոլեի, Ուլիսէի Ս. Յոսէփ գրքին հերթով մը գրեց եւ յիշեալ հանդէսին խորհեց որ տպուի: Ետը տնօրէնը՝ Պ. Պիւլո՝ չուզեց տպել: Շեմարանի անուանի ընկերներէն սեն Սար Երարտէն, Վիգէ, Տըբարնէ, Աիզօ, եւ ուրիշ քանի մի անձինք ալ պնդեցին որ տիւր Գրոլեիին ծառը հոն տըպուի: Պիւլո դէմ կեցաւ: Շառնի հեղինակը կըրնար օրինաւորագէս ստիպել հանդէսին տնօրէնը՝ որ ծառը տպել տայ, բայց չուզեց. աւելի աղէկ սեպեց կամ Բեռնարտէն պարբերականին մէջ տպել տալ, կամ յատուկ դիրք ընել: Եւրդ պատճառով Ուլիսէսի Դոնա յարգը իշխալ սկսաւ. ճեմարանի անդամները, շատը իմաստուն մարդիկ, որոց մէջ Քրիստոսի տեառն մերոյ աստուածութեանը պաշտպան ալ շատ կայ, այս հանգէսը անպատեհութեան պաշտպան մը սեպել սկսան. եւ ասոր մէջ հրատարակելու համար յոգուած գրելէն դադարեցան: Եւրդ համբաւը՝ եւ մեծանուն իմաստուններուն իրենց գործակցութիւնը ասկէց զլանալը՝ հանդէսին երեւելի փնաս պիտի բերէ. կարելի է որ բոլորովին խափանուելուն անուղղակի պատճառալ ըլլայ՝ թէ որ Փրանմասոնները հասարակաց սընտուկէն ասոր դրամական օգնութեան չհասնին:

ՆՈՐԱՐԻՑ ՀՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Թեմիստիօսի ազգու տաճկական լրագիրը շփվալի 26 ին(մարտի 24) թերթին մէջ կը պատմէ որ՝ Քատի գիւղ մէկ գետին մը փորած ատենին քարէ արձան մը գտնուեց: Դիւրին ասկէ մնացած. որ էր մէկ կին մը, գիրկը տղայ մը. եւ ստրին տակը իր առաջը նստած առիւծի մը զլսուն վրայ դրած: Արեւի որ այս արձանը սուրբ Աստուածամէնը ներկայացընելու համար է, ոտքին տակին ալ սատանան կը նշանակէ անշուշտ: Ս.

Պէ տրոս առաքեալը սատանայն մարդոց ետեւէն ինչ
կ'ած առիւծի կը նմանցնէ :

Իստուծոյ Իստեպը մեզի զարմանալի լուրեր
կը բերէ, չգիտեմ ո՞ր աշխարհքէն։ Լստուած բնու-
թեան օրէնքը շինարար փոխել եղեր։ Ըսել է որ չը-
կրնար հրաշք ընել։ Եւ ընական բերմանց դէմ պատ-
ուէրներ տալ։ Եւ ասկէց կը հետեւցնէ որ կուստու-
թիւնը որովհետեւ մարդկային բնական բերմանը
դէմ է, Լստուծոյ առաջը ամուսնութենէն աւելի
ընդունելի չը կրնար ըլլալ եղեր։ Ասկէց ալ կը հե-
տեւցնէ, որ մշտնջենաւոր կուսութեամբ ապրողները
ընդդէմ Լստուծոյ եւ ընդդէմ բնութեան գործե-
լով շատ ծանր եւ մահացու մեղքի տակ են։ Հերե-
տիկոս են, յաւիտեանական դատապարտութեան ներ-
քի կիցնան, եւ այլն։

Եստուած մնումեան օրէնքը չբերնար աւրել ը-
անելուն վրայ՝ Ուսացի Լէւկի գրած երբորդ շահակին
սա խօսքը բաւական է ։ « Եստուծոյ կարողութեանը
վրայ տարակոյս յարուցանողը պատժելը՝ անոր պա-
տիւ ընել է ։ Հերիք է որ կապեն եւ յիմարանոցը
դնեն այն մարդը ։ »

Ս՝ շտնջնաւոր կուսութեամբ կեանք անցնող զմեռն
 են սուրբ Աստուածածին միշտ կոյսը, անհամար ա-
 նապատական ճգնաւորներ, տօնելի սուրբ կոյսեր:
 Ասոնք ամէնը մէկէն դժուր խրկելուն ինչ կը-
 սես: Կը յուսամք որ Ահնազարեան Կարապետ
 վարդապետը որ մշտնջնաւոր, կուսութիւն ուխ-
 տած անձերէն մէկն է, իր նոր հրատարակելու
 սկսած Երեսփոխան անուն լրագրոյն մէջ մեզի դէմ
 իր գրիչը արեւէն առաջ ինչպէս որ խոստացեր է իր
 լրագրոյն երկրորդ թուոյն մէջ, Սասնայի Սասնայի
 հայ հոյու թիւնները կը հերքէ Կարծեմ մեր Երեսփոխան
 խօսքերը նորին բարեպաշտութեան առաջը այն հայ-
 հոյութիւններուն բով շատ թեթեւ պիտի երեւայ
 եւ անոնք հերքելը աւելի կարեւոր պիտի դատէ:

Ըստուծոյ դէմ հայհոյող խմբագիր մը ինծի դէմ
ալ կը շարակրատէ եղեր, ասիկայ դարմանալու բան
մը չէ . ուրիշ կերպ ալ չկրնար ընել . ասոր մեզի
դէմ խօսիլը մեր ուրիշ ընդդիմախօսներն ալ կ'աւ-
կածելի կընէ . թէ անոնք ալ ասոր համամիտ եւ
համահարծիք են :

Վստնանք այն ալ ըսել՝ որ Մ^Ի Եւսեփ Մ^Ի Եւսեփին
հեղինակը իրեն ուղղափառութեան վկայական ունի
եղեր քրտադան Աթոռիկոսէն՝ Ռոմանոս Իսախանին
համար : Ալ մնայ հիմայ անանկ վկայական մըն ալ
Մ^Ի Եւսեփ Մ^Ի Եւսեփին համար ձեռք բերել . առաջին
վկայականը ետքի դրածն երաւն համար արժէք ունի :

OF THE

92846P

1 ԷՈՆ ՎԵՏԵՐՈՐԻ

ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ

Լ.յս թագաւորին՝ որուն զլսու թագաւորական
պսակը իր կենացը վերջին օրերը փուշ պսակ եղաւ ,
մահաբաժանին գեղեցիկ տապաքուած թեամբ ելած պատ-
կերը որ ԼԵԼԵԼԵ պարբերականին գրասենեակը կը-
ծախվի, գին 7 ղուրուշ , ամէն պարբերականներն
արգէն ծանուցած են . մենք հոս այս առիթով մեր
խորհրդածուծիւնը դնեմք :

Թագաւորը անձ մը, մարդկային տեսակի ամենէն յեանեալ եւ դժբաղդ մէկ անհատին կրած տառապանքներուն, եւ մինչեւ անգամ պատերազմի գերի ըլլալուն, եւ վերջապէս գերութենէ ազատուելէն ետքը իր ազգին ալ ազատութեան ճար մը բնորոշելու համար պանդխտութեան պըտըտած երկիրներուն մէկին մէջ իր գերեզմանը դնելուն գաղափարը մարդոյս սիրտը թախծութեամբ՝ եւ աչքը արատաւօր կը լեցնեն, թէ որ այն մարդը ազգասիրութիւն ունի նէ։

Պատկերն այնպէս տեսնի մը՝ արքայական ցուպը
 ձեռքը, մարմինը շերմին մէջ եւ կենդանադիրը կա-
 փարկէն վոյ, եւ վկայականը իր շօնանկը կրելով
 տեսնողը կը փոճկի եւ կը գորովի ։ Զայրենասիրին
 աչքէն քամուած արտասուքը քաղըր, եւ սրտին վերջ-
 կիլը տեսակ մը հիշուութիւն են, զոր կը պատճառե-
 այս պատկերին տեսքը ։ Թէ որ աւետեւ ոգգայկնին
 կարծիքը ըրածուս չափ շատ են նէ՝ մինչեւ հիմայ այս
 պատկերէս մնացած պիտի չըլլայ ։

ՏՆՕՐԷՆ=ԽՄԲԱԳԻՐ ԵՒ ՏՊԱԳՐԻՉ

ՅՈՎ. Հ. ՊՐ. ՏՐ. ԿՐԴ. ՏԵՐՈՅԵՆՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼ ԻՄ

ԳՈՒԹՈՒՃՈՒՒ ԻՍԿՆ